YASHIL SOLIQ SIYOSATI TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIY MOHIYATI

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Nasriddinov Jahongir

Hozirgi kunda soliq siyosatining mazmun-mohiyati, uning iqtisodiy va ekologik ahamiyati, barqaror rivojlanishni ta’minlashdagi o‘rni hamda atrof-muhitni muhofaza qilishdagi ta’siri yoritilgan. Shuningdek, yashil soliqlarning iqtisodiyot tarmoqlariga ta’siri va ularni joriy etishning nazariy asoslari tahlil qilingan.

Jahon iqtisodiyotida ekologik muammolarning keskinlashuvi, tabiiy resurslarning cheklanganligi hamda iqlim o‘zgarishlari davlatlarning iqtisodiy siyosatida yangi yondashuvlarni shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi va uning muhim tarkibiy qismi hisoblangan yashil soliq siyosati alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Yashil soliq siyosati iqtisodiy faoliyat natijasida yuzaga keladigan ekologik zararlarni kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish va ekologik barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlardan biridir. Mazkur siyosat orqali davlatlar ekologik zarar keltiruvchi faoliyatni cheklash hamda ekologik toza texnologiyalarni qo‘llashni rag‘batlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Yashil soliq siyosati — bu atrof-muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi faoliyat va mahsulotlarga nisbatan maxsus soliqlar yoki yig‘imlarni joriy etish hamda ekologik xavfsiz texnologiyalar va ishlab chiqarishni iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatidir.

Mazkur siyosatning asosiy g‘oyasi iqtisodiyotda “ifloslantiruvchi to‘laydi” tamoyiliga asoslanadi. Ushbu tamoyilga ko‘ra, atrof-muhitga zarar yetkazayotgan korxona yoki jismoniy shaxs ushbu zararning iqtisodiy xarajatlarini qoplashi lozim. Natijada ekologik zarar keltiruvchi faoliyatning qiymati ortadi va ishlab chiqaruvchilar ekologik jihatdan samarali texnologiyalarni joriy etishga intiladi.

Yashil soliqlar iqtisodiy subyektlarning xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatish orqali ekologik muammolarni hal etishda muhim vosita hisoblanadi. Ular ma’muriy taqiqlardan farqli ravishda bozor mexanizmlari orqali ishlaydi va korxonalarga ekologik samaradorlikni oshirish bo‘yicha iqtisodiy rag‘bat yaratadi. Amaliyotda yashil soliqlarning bir necha shakllari mavjud:

- atmosferaga chiqariladigan zararli gazlar uchun soliqlar;
- uglerod (karbon) soliqlari;
- chiqindilarni joylashtirish va utilizatsiya qilish soliqlari;
- transport vositalarining ekologik zarariga bog‘liq soliqlar;
- tabiiy resurslardan foydalanish soliqlari;
- energiya iste’moli bilan bog‘liq ekologik yig‘imlar.

Ayniqsa, uglerod solig‘i rivojlangan davlatlarda iqlim o‘zgarishlariga qarshi kurashning muhim vositasi sifatida qo‘llanilmoqda. Mazkur soliq issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirishga va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiyalarni ko‘paytirishga xizmat qiladi.

Yashil soliq siyosati iqtisodiyotga ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, u ekologik zararlarni kamaytirish orqali jamiyat uchun yuzaga keladigan tashqi xarajatlarni qisqartiradi. Ikkinchidan, davlat budjeti uchun qo‘shimcha daromad manbaini yaratadi. Ushbu mablag‘lar ekologik loyihalarni moliyalashtirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va atrof-muhitni muhofaza qilish dasturlariga yo‘naltirilishi mumkin.

Bundan tashqari, yashil soliqlar innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishga turtki beradi. Korxonalar qo‘shimcha soliq xarajatlarini kamaytirish maqsadida energiya tejamkor uskunalar, ekologik toza ishlab chiqarish texnologiyalari va resurslarni tejovchi usullarni joriy etishga intiladilar.

Yashil soliq siyosati iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasiga ham xizmat qiladi. Natijada iqtisodiy o‘sish bilan bir qatorda ekologik barqarorlikka erishish imkoniyati yuzaga keladi. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha qabul qilingan strategiyalar yashil soliq siyosatini rivojlantirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Mamlakatda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Kelgusida ekologik soliqlar tizimini takomillashtirish, uglerod emissiyasini qisqartirishga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlarni kengaytirish hamda yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa nafaqat ekologik xavfsizlikni ta’minlash, balki mamlakatning xalqaro ekologik reytinglardagi o‘rnini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, yashil soliq siyosati iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy instrument hisoblanadi. U atrof-muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi faoliyatni cheklash, resurslardan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish va yashil iqtisodiyotga o‘tishni jadallashtirish imkonini beradi. Shu bois zamonaviy iqtisodiy siyosatda yashil soliqlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Pigou A.C. *The Economics of Welfare*. – London: Macmillan, 1932.
4. OECD. *Environmental Taxation and Green Growth*. – Paris: OECD Publishing.
5. World Bank. *State and Trends of Carbon Pricing*. – Washington, D.C.
6. United Nations Environment Programme (UNEP). *Green Economy Report*. – New York.
7. Fullerton D., Metcalf G. Environmental Taxes and the Double Dividend Hypothesis. – Chicago.
8. Ekins P. *Environmental Tax Reform*. – Oxford University Press.
9. Sterner T. *Policy Instruments for Environmental and Natural Resource Management*. – Washington.
10. Stiglitz J.E. *Economics of the Public Sector*. – New York: W.W. Norton.